

Mitte varastatud kohtumised...

Me õppisime teatrikoolis ühel ja samal kursusel - Elle Kull, Kaie Mihkelson ja mina. Elle võttis Leida Laius „Ukuarusse“ väga noorukesena, kolmanda kursuse tudengina. Kaiel oli juba hulk teatrirolle seljataga, kui ta “Kõrboja“ Annat mängima hakkas. Mind proovis Leida kõige kauem. Esmakordselt kutsus ta mind proovivõtetele „Reigi õpetaja“ puhul, kus oli üks karjatüdruku osa, seejärel proovis ta mind „Kõrboja“ Anna rolli. Mäletan, et võtteid tehti mitme partneriga, üks neist oli Tõnu Kark, siis Jaan Kiho, aga eriti meeldiv oli, et ma sain filmiproove teha Ants Eskolaga. Kuus aastat hiljem, kui Leida alustas tööd filmiga „Naerata ometi“, pakkus ta mulle osa episoodis, millega film algab. Mind kutsuti koos Evald Hermakülaga korterisse, kus pidi toimuma võte. See oli väike episood, situatsioon oli umbes selline: isal oli seljataga viinaiumas veedetud öö, hommikul tuleb tütar ootamatult koju ja satub vastamisi korteris viibiva võõra naisega. Seal nägin ma esmakordselt, kui põhjalikult Leida võtet ette valmistas. Ta käis ringi ja kontrollis iga rekvisiidi funktsionaalsust, algul koos kunstnikuga, siis koos näitlejatega, kas me vajame mingeid esemeid või mitte. Kõik, mis oli tarbetu, lasi ta ära koristada, kaadrisse ei jäänud mitte midagi üleaurust. Proove ei tehtud, kohe algas võte. Ma olin Ellet kuulnud, et Leida võib palju doubleid teha, enne kui tulemus teda rahuldab, aga see võttepäev möödus küll väga lususalt, ilma igasuguste tõrgeteta, ja minu meelest jäi Leida rahule. Seejärel tuligi „Varastatud kohtumine“. Stsenarium oli huvitav ja nagu mulle tundus, tragikoomiline lugu, ent Leida, kes algusest peale oli teinud filme naise saatusest ja naise psühholoogiast, nägi selles draamat. Valja rolli proovis ta peale minu vist ainult üht näitlejat, Angelina Semjonovat. Tundus, et ta oli oma valikus üsna kindel. Poisse oli kaks, Margus Allver ja Andreas Kangur. Andreas üllatas meid muidugi oma klaverimänguga, ta hakkas kohe improviseerima, ja tohutu huviga putukate vastu. Kui me küsisime, kas sul sõpru on, vastas Andreas, et jah, tal on kaks sõpra, siis selgus, et need on kaks Tartu Ülikooli professorit, kelle juures ta külas käib, et putukateadusest vestelda... Andreasest sai kogu filmigrupi ja muidugi Leida eriline lemmik. Leida hoolitses vahetpidamata, kas võileivad on kaasas, kas Andreas on söönud, kas termos on ikka soe jook ja alati pidi mingi väike kingitus kaasas olema, nipet-näpet, aga ikka midagi Andrease jaoks. Ega lapsele ju kogu see filmitegemine kerge ei olnud, öised võtted ja muud ebameeldivused, mis filmiga paratamatult kaasnevad. Kui Andreasel olid nutmise stseenid, mida ta ei sallinud, kutsus Leida ta eemale, seletas ja sugereeris, et pisaraid kätte saada. Hiljem, kui poiss platsile tuli ja nägi, et Leida hakkas mingit kingitust välja otsima, küsis ta kohe, kas täna tuleb jälle nutukas? Leida naeris: ei tule nutukat, täna ei tule nutukat...

Filmivõtete esimene periood möödus Jõhvis, seal elasime pikalt, kaks kuud, algul planeeriti film

kaheseerialisena. Jõhvi oli tollal omapärane piirkond. Võtted toimusid iga päev uues kohas - Sompas, Aseris, Sillamäel jne. Lugeda sellest elust on üks asi, aga seda päev-päeva kõrval näha ja kaasa teha, oli hoopis midagi muud. Leida oli minust palju karastatum, juba oma elukogemuste tõttu, pealegi oli ta neid probleeme uurinud, sellest oli ta teinud oma esimesed dokumentaalfilmid ja ka „Naerata ometi“ käsitles ligilähedast ainet. Aga mina olin elanud justnagu mingis väljamõeldud maailmas, mis piirdus teatri ja natuke ka filmivõtetega, Tallinna eluga, suviste ringreisidega. Elu pahupool, kõik see, mis puudutas moraalselt laostunud inimesi, vanglaid, mahajäetud debiilseid lapsi, oli mulle täiesti võõras ja mida kauem ma selle keskel viibisin, seda süngemaks kõik muutus. Ma hakkasin kahtlema, kas inimesele on niisugust kogemust üldse vaja? Näha iga päev neid alaarenenud lapsi ja debiilikuid, kes suhtusid meisse nagu oma lähedastesse inimestesse, oli väga raske. Nad tulid sinu juurde, võtsid ümbert kinni, kõik nad igatsesid ju oma ema ja kodu. Teadmine, et mitte kuidagi sa neid aidata ei suuda, et see maailm on hoopis teistsugune, kui sina oma raamatute ja kino ja teatri põhjal arvasid, tekitas lausa füüsilist valu. Ma olin sellal juba ise ema. Võtted toimusid küllalt rasketes tingimustes, pikad rongisõidud jne. Ma ei mäleta, oli see Sompas või kuskil mujal, rahvas oli kokku aetud, pidi toimuma massivõte. Leida suhtles nendega muidugi vene keeles, ent mingil hetkel astus tema juurde üks meesterahvas ja ütles sosinal: minuga võib eesti keelt rääkida. Siis taipasid, mis tegelikult toimub. Inimene ütleb sosinal, et temaga võib eesti keeles kõnelda. Aastal 1986! Kevadel või suvel pakub looduski mingit vaheldust, aga oli hilissügis, kõik ümberringi raagus, ja siis veel need tuhamäed, tundus, nagu oleksime maailma lõppu jõudnud.

Jõhvi perioodil juhtus õnnetus. Ootasime mitu päeva ilma, päikest ei tulnud ega tulnud. Leida ütles, et tema kauem niiviisi istuda ei saa ja läks koos operaator Jüri Sillartiga järgmisi võttekohti vaatama. Veidi aja pärast teatati meile, et Leida viidi kiirabiga minema. Ta oli libisenud, kukkunud ja käeluu murdunud. Leida viibis Sillamäe haiglas, käsi pandi kipsi, me olime veendunud, et plaanid tehakse ringi ning järgmisel päeval jääb võte ära. Hommikul kell kuus sõitis mikrobuss hotelli ette ja esimene, kes istus bussis, oli Leida, kusjuures ta püüdis jätta muljet, et see on ju täiesti normaalne, teisiti ei saagi olla! Pärast seda hakkasin ma teda hoopis teise pilguga vaatama. Tavaliselt me kohtusime neutraalsel pinnal, kas minu või kellegi teise toas, aga ükskord kutsus ta mind oma tuppa. Oli kohutavalt külm, ta nägi, et ma külmetan ja ütles: tulge minu juurest läbi. Läksin ning ehmatasin ära. Nii nagu tavaliselt on naisterahval käepärast igasugused kreemikesed ja lõhnapudelid, oli temal pool lauda täis rohupudeleid ning ravimikarpe. Ta nägi, kuidas mu pilk neil peatus ja pani sõrme suule, andes märku, et sellest ei räägita, see jäägu omavahel. Tuli välja, et mitte keegi meist ei teadnud, kui haige Leida sellal juba oli. Ta pidi ennast ravimitega üles pututama, et õhtuni vastu pidada. Ma ei mäleta, et ta oleks kunagi bussi tulnud väsinult või morni näoga. Ei ta kurtnud ega virisenud, alati korraliku soenguga, heas tujus, naeratav, tegus ning töövalmis. Alles siis hakkasin ma taipama, mis see kõik talle maksma läheb. Külmetamise vastu oli Leidal tagavaraks

universaalne vahend - omavalmistatud pipraviin ja sellest oli tõesti abi, kohe tundsid, kuidas hakkab soe. Leida hoolitses kohutavalt inimeste eest, kellega ta töötas, aga muidugi läbi iseenda, ikka selle nimel, mida me tegime. Pidevalt saatis ta mõne oma abilistest vaatama, kuidas sa ennast tunned, kas kõik on korras, ega külm liiga ei tee ja kui oli midagi häirivat, joosti kohe apteeki, toodi rohud, tehti kõik, mis võimalik, et sa ennast hästi tunneksid. Samal ajal jäid tema oma terviseprobleemid kogu filmigrupile saladuseks.

Leida jätkas oma kipsis käega võtteid kuni detsembrikuuni, siis kolisime Tartusse. Vahepeal peeti kuu aega pausi. Ma olin saanud Teatriühingu preemia, mis andis mulle võimaluse valida endale mõni välisreis. Otsustasin India kasuks, kuhu ma väga tahtsin minna, aga selgus, et Leida pole minu ärasõiduga nõus ja miks, seda mõistsin ma alles aastaid hiljem. Tema ise loobus ju kõigest, kui ta töötas, siis polnud tema jaoks mingit muud elu olemaski, oli ainult film. Ma olen veendunud, et kui mõnel võttel oleks midagi olulist puudunud, oleks ta selle kasvõi maa alt välja toonud, aga järeleandmisi ta teinud ei oleks. Meil oli üks võte kohutavalt külma ilmaga. Sillart ütles, kaamera ei võta enam, objektiiv tuleb välja vahetada, aga objektiiv oli hotellis ja sinnasõiduks polnud aega, vahepeal oleks kuu ära kadunud. See oli unenäoline stseen maja ees, kus Valentina pidi kukkuma. Kuus duublit oli tehtud, grupp oli närvis, valgustehnika ütles üles, Leida nõudis, ei, teeme edasi! Kui mul veresoon kõrvas lõhkes, lõpetati võtte ära. Tal oli vaja maksimumi ja nii nagu ta iseendalt maksimumi võttis ning ära andis, nõudis ta seda ka kõigilt teistelt. Aga samas võis ta jälle väga järeleandlik olla või käituda, nagu suur laps. Me sõitsime ükskord koos Sulev Luigega koju ja vaatasime, kuidas ta viimsel hetkel kramplikult suitsu kiskus. Sulev naeris: te olete nagu plikake, kes käib nurga taga suitsetamas. Leida ütles, jah, aga kui ta emale helistate, vaadake, et te mind ei reeda! Ema ei luba suitsetada... Ta oli kontrastide inimene. Mulle on eriti meelde jäänud kaks filmivõtet. Üks oli stseen, milles Hannes Kaljujärvi pidi mind lööma. Hannes keeldus, ta ei teadnud, et ta mind lööma peab, see tuli talle üllatusena. Aga nagu alati, kippus ilm ära minema, ma ei tahtnud, et see venima jääb, ma olin juba ühelt poolt kunstverega grimmeeritud, ma pidin siis selle poole kaamera suunas pöörama, et vaataja ära petta. Hannes läks sellest kõigest lõpuks nii närvi, et ta pani mulle täiest jõust, õnnetuseks vale poole peale, mul ehtne veri väljas. Leida vaatas ja ütles rahulikult: koristage vale veri ära ja teeme uue duubli, löö õige poole peale... Ta pidi saama, mis ta tahtis. Teine oli rongiga võte, vagun oli lahtine, pidin palja käega haarama külmunud metallist, kunstverega tuli markeerida naha rebenemise koht. Kui me võtteplatsile jõudsime, selgus, et veri on maha unustatud, hotellini kaksikümme kilomeetrit. Leida vihastas, ta oli tõesti vihane, käis ringi, mis me teeme, no mis me teeme?! Ma ütlesin, pole midagi, ma hammustan küüne juurest naha lahti ja Sillart saab võtte ära teha. Leida ahastas, ei-ei, kuidas sa suudad! Aga ma tegin selle ära. Pärast mõtlesin, et kui mind vale poole pealt veriseks löödi ja mul pisarad jooksid nagu klounil, ei pilgutanud ta silmagi, aga niisuguse tühja asja pärast ahastas... Viimasel võttepäeval istusime

koos, nutsime kaelakuti ja rääkisime südameilt ära kõik, mis oli tööd seganud. Leida ütles, et saa aru, loobumine mõnestki stseenist, mida ma oleksin tahtnud teha, nõudis lausa enesemurdmist... Aga minu jaoks tähendas see loobumine jälle nagu taevakingitust...

Leidal oli hea huumoritunne. Mäletan, kuidas ta mind Terje Penniega kokku viis. Filmis pidime sõbrannad olema. Leida alustas küsimusega, öelge Terje, kes te olete? Terje vastab, mina olen Terje Pennie Rakverest. Leida naeratab, ma mõtlesin, kes te horoskoobi järgi olete? Terje ütleb, ma olen Kaljukits. Leida jätkab naerdes, te olete sarviline nagu minagi, ma olen Jäär. Aga kes te looma-aasta järgi olete? Terje vaatab imestunult, siis ütleb, ma olen Siga. Leida puhkeb naerma nagu laps, mina olen kah Siga, aga ma olen rohkem Metssiga. Sellepeale ütleb Terje, kes äkki taipab, et tema sünnipäev on varem kui Leidal, nojah - mina olen esimene Siga ja teie olete viimane Siga, oi, ei-ei, teie olete ikka esimene Siga ja mina olen viimane Siga... Leida naeris, nii et pisarad jooksid.

Muidugi, filmivõtete viimane periood, kui me elasime Arhangelski lähedal vanglas, tähendas mulle jälle maailma avastamist. Vanad barakid olid lammutatud, eelmisest vanglaelust ei teadnud seal enam keegi midagi. See oli tüüpiline sõjajärgseil aastail ehitatud nõukogude vangla, kus hoiti naisi, kes olid süüdi mõistetud rasketes kuritegudes, kroonilised alkohoolikud ja mõrtsukad, neid oli seal igas vanuses. Mulle on meelde jäänud pilt, kuidas nad lasteaeda ehtasid. Ehituse neljas nurgas seisis püssimehed, kes neid valvasid, ja fassaadile oli punastest tellistest laotud tekst: „Дети - наша радость!“...* Üks filmivõtte toimus saunas, naised alasti, jubedate tätoveeringutega. Leida valis tüpaaže ja märkas ühte naist, kellel olid silmade all „pelmeenid“ nagu vihakobarad. Prillid ees, astus Leida tema juurde, võib-olla selleks, et lasta teda lähedalt filmida, aga ta ei arvestanud, kellega tal tegemist on. Nägin, kuidas Leida järsku eemale pörkas, ta oleks selle käest äärepealt lüüa saanud. Leida pööras kiiresti kõik naljaks. Elu nende keskel oli keeruline ja vahel isegi ohtlik, tööst rääkimata.

Kui me Arhangelskissse saabusime, anti meile kaasa saatja, kes oli kursis kogu selle vanglate süsteemiga. Leida küsis, kuipalju neid vanglaid siin üldse on? Ta vastas: vaadake ise kaardi pealt, Arhangelskist kuni Koola poolsaareni. Kilomeetrite kaupa ainult vanglad, vanglad, vanglad... Tagasisõidu ajal olid juba valged ööd, pimedust peagu polnudki, kõikjal valge lumi, punane päike ja metsast järelejäänud mustavad kännud, mis möödus akna tagant nagu mingi naivisti pilt, ilus ja samal ajal õudne...

1989. aastal toimus Kalinini esimene üleliiduline filminäitlejate festival. Mind saadeti sinna, olin kolm päeva kohal, lugesin filmile venekeelse teksti peale. Siis oli juba liidu lagunemise aeg. Ma jäin angiini ja tulin tagasi. Pärast haigust jätkasin tööd teatris. Olin just etenduselt koju jõudnud, kui Leida äkki helistas ja teatas, et mulle oli Valentina rolli eest peaauhind antud, ma pean selle vastuvõtmiseks uuesti Kalinini sisse sõitma. Ma hakkasin nutma, ma ei tahtnud mingi hinna eest sinna minna, kogu see õhkkond festivalil oli mulle olnud täiesti vastumeelne. Ja siis kuulsin ma niisugust

sisemiselt rahulikku, ent karmi häält, mida ma ammu juba tundsin - sa ei lähe esindama ennast, sa esindad seal Eestit. Ja kõik. Leida tuli lennujaama, kontrollis, kas mul on kaasas pass ja kõik muu vajalik, ta saatis mind sellele reisile, nagu ema saadaks oma last... Ja tema oli ka ainus, kes mind lilledega Balti jaamas festivalilt tagasi ootas.

Kõige valusam oli, et ükskord aastaid hiljem, kui me teatris kohtusime, see oli vahetult enne jõulupühi, sain ma teada, et ta teenib elatusraha jõululoterii piletite levitamisega, ja ka teatrit saab ta endale harva lubada, sest piletid on kallid. Siis võtsin jälle mina need karmid toonid peale, et Leida, kas teil häbi pole, kas te siis ei võinud mulle või Ellele helistada, me oleksime selle asja kohe ära korraldanud. Pärast seda ta meile aeg-ajalt ikka helistas, aga alati tuli ta lilledega, šampanjast rääkimata, ma tõrelesin küll, kuid tühja käega ei tulnud ta kunagi. Niisugune ta oli.

Üks tore töö oli meil Leidaga veel - dubleerisime vene multfilme eesti keelde. Tavaliselt jäadi rahule, kui sa enam-vähem imiteerisid karakterit, mida vene näitleja oli teinud. Aga Leidale meeldis, kui sa tegid seda natuke oma kandi pealt, tabades mingi teise nüansi, küll ta oli siis õnnelik, justnagu oleks midagi päris uut valmis tehtud. Dublaažide administraator Meeri Kress, kes mulle harilikult helistas, rääkis kerge venekeele aktsendiga: Mariakene, meil on siin üks vjeike priske epizoodikene, me vaatasime, tääpselt teie roll. Ma küsisin, mis roll, ta vastas; „üks vaana vastik varež“... Jutustasin selle loo Leidale ära ja alati, kui järjekordne dublaaž oli tehtud, jätsime hüvasti ikka sellesama parooliga „üks vaana vastik varež“ ja „vjeike priske epizoodikene“...

Maria Klenskaja